

Molnár Gábor¹

ELLENÁLLÁS ÉS ÁTFOGÓ VÉDELEM II. RÉSZ AZ ÁTFOGÓ VÉDELEM KÉZIKÖNYVE

RESISTANCE AND COMPREHENSIVE DEFENCE
PART II.

COMPREHENSIVE DEFENCE HANDBOOK

[HTTPS://DOI.ORG/10.30583/2024-3-4-193](https://doi.org/10.30583/2024-3-4-193)

Absztrakt

A cikksorozat célja: az ellenállás képessége és az átfogó védelem kialakításával kapcsolatos főbb koncepciók bemutatása, azok legfontosabb alapelveinek és általános jellemzőinek ismertetése, valamint annak megvilágítása, hogy azok miért játszanak egyre nagyobb szerepet a NATO és a partnerországok védelmi tervezésében, illetve, hogy miként jelennek meg az egyes nemzetek honvédelmi rendszerében, különös tekintettel a területvédelemre. A cikksorozat második része a NATO Átfogó Védelem Kézikönyvének irányelveit tárgyalja.

Kulcsszavak: átfogó védelem, reziliencia, ellenállás, területvédelem, honi gárda, aszimmetrikus védelmi komponens, területvédelmi erők, nem hagyományos hadviselés

Abstract

The aim of this multi-part article is to introduce the main concepts related to developing resistance capabilities and a comprehensive defence posture. It describes their most important principles, their general characteristics, and the reasons why they are playing an increasing role in the NATO and the partner country's defence planning, furthermore, that how they are reflected in some nation's homeland defence system, especially

¹ Molnár Gábor főhadnagy, PhD, MH Területvédelmi Erők Parancsnoksága, Tervezési Főnökség, beosztott tiszt.
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7227-9405>

regarding territorial defence. The second part of the article discusses the guidance of the NATO Comprehensive Defence Handbook.

Keywords: comprehensive defence, resilience, resistance, territorial defence, home guard, asymmetric defence component, territorial defence forces, unconventional warfare

Bevezetés

A cikksorozat első része² az Egyesült Államok Európai Különleges Műveleti Parancsnoksága (*Special Operations Command Europe, SOCEUR*) vezetésével – és a Svéd Védelmi Egyetem aktív közreműködésével – létrehozott, számos NATO szövetséges és partnerországot tömörítő többnemzeti munkacsoport által kidolgozott Ellenállás Műveleti Konceptió (*Resistance Operating Concept, ROC*) főbb alapvetéseit ismertette. A ROC deklarált célja az volt, hogy a fegyveres konfliktus során az ellenség által megszállt területen folytatott további fegyveres és fegyvertelen ellenállás (*resistance*)³ lehetőségeire vonatkozólag nyújtson iránymutatást, illetve fogalmazza meg ezek koncepcionális kereteit. Az ellenállás szervezete és az ellenállás során végrehajtandó tevékenységek mellett a ROC terjedelmének jelentős részét tette ki továbbá az ellenállás képessége kialakítása előfeltételeinek meghatározása, valamint az ellenállás stratégiai vetületének vizsgálata is. E tekintetben legfontosabb alapvetése az volt, hogy az ellenállás képessége az összkormányait (*whole-of-government*) és az össztársadalmi (*whole-of-society*) megközelítést integráló, de az utóbbira nagyobb hangsúlyt helyező átfogó védelem koncepciójának adaptációjával valósítható meg. Eszerint a reziliencia⁴, az elrettentés és a védelem is döntő részben a társadalmi kohézió, az egyén és a nem állami szektor szerepvállalásán alapul. A ROC ugyanakkor ennek csak a tágabb kereteit tárgyalta, miután fókuszában az ellenállás állt. A ROC 2019-es első kiadását követő évben, a NATO Különleges Műveleti Parancsnoksága (*NATO Special Operations Headquarters, NSHQ*) által

² Lásd Molnár 2024.

³ „Egy nemzet szervezett, össztársadalmi erőfeszítése, amely magába foglal minden olyan, törvényesen megalakult kormány (legyen az száműzött/áttelepült vagy árnyékkormány) által irányított erőszakmentes és erőszakos tevékenységet, amely az idegen hatalom által teljesen vagy részben megszállt szuverén területen a függetlenség és önrendelkezés helyreállítására irányul.” Vö. Fiala 2020, 236.

⁴ A reziliencia hazai szakirodalom által használt magyar fordítását (nemzeti ellenállóképesség) a cikk első részében megfogalmazott ok miatt jelen írás sem alkalmazza. Vö. Molnár 2024: i. m. 203 (22. jegyzet).

megjelentetett Átfogó Védelem Kézikönyve (*Comprehensive Defence Handbook, CDH*) – miként az a címéből is következik – azonban már az átfogó védelem szemszögéből közelítette meg a kérdést. A CDH ugyan – minimális eltérésekkel – adaptálta a ROC ellenállásra vonatkozó passzusait, de az ellenállást már egy tágabb kontextusban, az átfogó védelem keretén belül, annak egyik szegmensként, mint rész-képességet jeleníti meg.⁵

Az átfogó védelem kézikönyvének főbb alapvetései

A CDH 2020-ban, két kötetben jelent meg. Ez a kétkötetes felosztás az átfogó védelmen belül integrált összkormányzati és osztársadalmi megközelítés kettősségét tükrözi. Tartalmukat tekintve ugyan jelentős átfedések lelhetők fel benne, de a vizsgált szakterületek az egyes kötetekben más-más megközelítés szerint jelennek meg. Az első kötet az összkormányzati megközelítést tükrözi, így elsődleges célcsoportja a kormányzati tisztviselők, míg a második kötet az osztársadalmi megközelítést, ezért az a nem állami szereplők számára nyújt iránymutatást.⁶ Tartalmi szempontból ez azt jelenti, hogy amíg az első kötet döntően az átfogó védelem kialakításához szükséges koncepcionális intézményi és szervezeti kereteket tárgyalja, addig a második kötet a nem állami szereplők számára nyújt ismereteket arra vonatkozólag, hogy milyen tevékenységekkel és hogyan támogathatják az ország védelmére irányuló erőfeszítéseket. Ebben az állami és nem állami szektor, az összkormányzati és osztársadalmi megközelítés kohéziójára való törekvés fogalmazódik meg a CDH bevezetőjében is, miszerint az „az elrettentés és a haza védelme érdekében együttműködő társadalom, csoportok és kormányzati szervek szerepére és funkcióira összpontosít (...) célja, hogy gyakorlati segítséget nyújtson egy olyan nemzeti program kifejlesztéséhez, amely a társadalom minden tagja számára lehetővé teszi, hogy hozzájáruljon az elrettentéshez és védelemhez.”⁷ Ennek szellemében határozza meg az átfogó védelem fogalmát is, amely a CDH definíciója szerint „a nemzet potenciális fenyegetésekkel szembeni

⁵ Egyes szerzők a CDH-ra, mint a „ROC NATO-verziójára” utalnak. Vö. Fabian – Kennedy, 2023, 4. Tartalmát tekintve a CDH azonban tágabb szakterületet vizsgál, mint a ROC, ugyanakkor kétségtelen, hogy főbb alapvetései és megfogalmazott iránymutatásai a ROC-ban fellelhetők, illetve annak az ellenállásra vonatkozó tételeit adaptálja.

⁶ CDH Vol. I, 2020, 13.

⁷ Uo. 1.

védelmének összetársadalmi megközelítését magába foglaló hivatalos kormányzati stratégiaként értelmezendő.”⁸

A TÁRSADALOM SEKTORAI⁹

1. számú táblázat

AZ ÁTFOGÓ VÉDELEM SZEREPLŐI			
Állami szektor		Magánszektor	Nem állami polgári szektor
katonai	polgári	üzleti szektor	nem kormányzati szervezetek (NGO)
hagyományos erők	kormányzat	ipari szektor	társulatok
különleges műveleti erők	veszélyhelyzeti kezelésbe bevont szervezetek ¹⁰ (katasztrófavédelem, rendőrség stb.)	magántulajdonú energiaszektor	vallási közösségi csoportok
tartalékos erők / honi gárda ¹¹		magántulajdonú egészségügyi szektor	polgári egyesületek
		egyéb infrastruktúrák	az egyén

Amint az fentebb már említésre került, a CDH a ROC-hoz hasonlóan – az átfogó védelem koncepciójából következően – a honvédelem társadalmi szegmensét tekinti az elsődleges tényezőnek. E tekintetben az állami és nem állami szektor szerepvállalását arányosítja is, amely koncepcióban 2:98 arányban valósul meg.¹² Ezt alapul véve, az állami szektorra többször is csupán, mint „a 2%”, míg a nem állami szektorra, mint „a 98%” utal. Ezen két szektornak a honvédelemben betöltött szerepe közötti elméleti arányosítás is mutatja, hogy az átfogó védelem koncepciója jelentősen különbözik a „hagyományos” szemlélettől, amely

⁸ Uo. 15.

⁹ CDH Vol I, 2020, 15.

¹⁰ A kézikönyvben szereplő táblázatban mindössze „emergency management” szerepel, amely az angol terminológiában alapvetően a katasztrófavédelmi feladatokat ellátó szervezetek tevékenységeit takarja, azonban egyes fejezetei alapján megállapítható, hogy a CDH-ban tágabb értelemben alkalmazott kifejezés, amely magába foglal lényegében minden olyan állami nem katonai szervezetet, amely minősített időszakban védelmi és biztonsági feladatokat lát el. A magyar jogszabályoknak történő megfeleltetés esetén ide alapvetően a 2021. évi XCIII. évi törvényben felsorolt szervezetek sorolhatók, leszámítva a Magyar Honvédséget, miután az az állami szektor katonai szegmensét képezi. Vö. 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

¹¹ A honi gárdára részletesen lásd alább.

¹² Uo.

a „kormányzati tevékenységekre összpontosít”.¹³ Ebben az olvasatban tehát egy, az összkormányzati megközelítésen alapuló és azt tökéletesen működtetni képes honvédelmi rendszer is mindössze a sikeres védelemhez szükséges követelmények 2%-át képes biztosítani.

Önmagában az elgondolás, hogy a honvédelem „össztársadalmi” feladat, értelemszerűen nem tekinthető újszerűnek, miután a nemzetek azt általában így definiálják, amely elvet különböző stratégiai dokumentumokban vagy jogszabályokban is lefektetnek. Az átfogó védelem lényegi elemét azonban nem ez az elvi állásfoglalás, hanem annak gyakorlati megvalósítása képezi. A legtöbb esetben az össztársadalmi megközelítés ugyanis nem tud érvényesülni, miután mind az állami, mind a nem állami szektor nélkülözi az ehhez szükséges szervezett-ségi szintet, struktúrákat és együttműködési rendet. A CDH ennek kialakítására vonatkozólag fogalmazza meg irányelveit. Ebből következik a CDH egyik legfontosabb alapvetése, miszerint „az átfogó védelem az össztársadalmon belül bizalmat, kohéziót és motivációt követel meg, amelynek megteremtésében valamennyi szektor szerepet játszik.”¹⁴ Ezeket a „szerepeket” az állami és nem állami szektor vonatkozásában külön-külön is nevesíti. Eszerint az állami szektor szerepe:

- a különböző állami szervezetek válságidőszaki hatásos együttműködési feltételeinek megteremtése (pl. jogszabályi keretek, kommunikációs csatornák, rendszabályok létrehozása/megalkotása);
- a közsféra számára biztosítani a megfelelő eszközöket, hogy az képes legyen hozzájárulni az átfogó védelemhez.¹⁵

Utóbbi vonatkozásában három olyan fő „eszközt” sorol fel, amellyel ez megvalósítható:

- oktatás: az átfogó védelem megközelítése, a potenciális fenyegetések, természeti és tömegkatasztrófák következményeinek,

¹³ A kézikönyvben szereplő táblázatban mindössze „emergency management” szerepel, amely az angol terminológiában alapvetően a katasztrófavédelmi feladatokat ellátó szervezetek tevékenységeit takarja, azonban egyes fejezetei alapján megállapítható, hogy a CDH-ban tágabb értelemben alkalmazott kifejezés, amely magába foglal lényegében minden olyan állami nem katonai szervezetet, amely minősített időszakban védelmi és biztonsági feladatokat lát el. A magyar jogszabályoknak történő megfeleltetés esetén ide alapvetően a 2021. évi XCIII. évi törvényben felsorolt szervezetek sorolhatók, leszámítva a Magyar Honvédséget, miután az az állami szektor katonai szegmensét képezi. Vö. 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

¹⁴ Uo. 16.

¹⁵ Uo.

illetve az ezek megelőzésével és az azokra történő reagálással, valamint a helyreállítással kapcsolatos ismeretek átadása;

- információ: a potenciális fenyegetések és az azokra történő reagáláshoz szükséges képességek helyzetéről történő naprakész információk átadása;
- támogatás: a nem állami szektor átfogó védelemben való részvételét támogató politika és intézkedések végrehajtása.¹⁶

Amint az a felsorolásból látható, az összkormányzati megközelítés megvalósítása eszközeinek utolsó pontja már közvetlenül az állami szektor megközelítéséhez kapcsolódik, miután annak célja, hogy az állami szektor lehetővé tegye a nem állami szektor szerepvállalását. Ez összhangban van a CDH-ban megfogalmazott „kulcsfontosságú” célkitűzéssel, amely „a 98% kiaknázatlan kapacitásának felhasználása, kialakítva a társadalom minden tagja számára a képességet és elszántságot, hogy közvetlenül hozzájáruljon önmaga védelméhez, biztonságához és önrendelkezése természetes jogához.”¹⁷ Amennyiben a nem állami szektor képessé válik erre, az átfogó védelemben meghatározott „szerepei” az alábbiak:

- tudatosság: a honvédelmet befolyásoló körülményekkel kapcsolatos információk naprakész ismerete;
- képesség: oktatás és felkészítés révén az átfogó védelemhez szükséges készségek elsajátítása;
- elkötelezettség: aktív részvétel a természeti és tömegkatasztrófák, valamint az ártó szándékú tevékenységekkel¹⁸ összefüggő megelőzési, felkészülési, reagáló, valamint következményeik felszámolására irányuló feladatokban.¹⁹

Mindez az egyéni reziliencia (*individual resilience*) kialakítását célozza, amelyből egy olyan társadalom építhető fel, amelynek minden egyes tagja képes „amennyiben szükséges, gondoskodni saját magáról válság idején.”²⁰ Az átfogó védelem koncepciójában – az állami megközelítés prioritása miatt – ez az egyéni reziliencia képezi a nemzeti reziliencia alapját, amelyre az átfogó védelem „pillérei” is felépülnek.²¹

¹⁶ Uo.

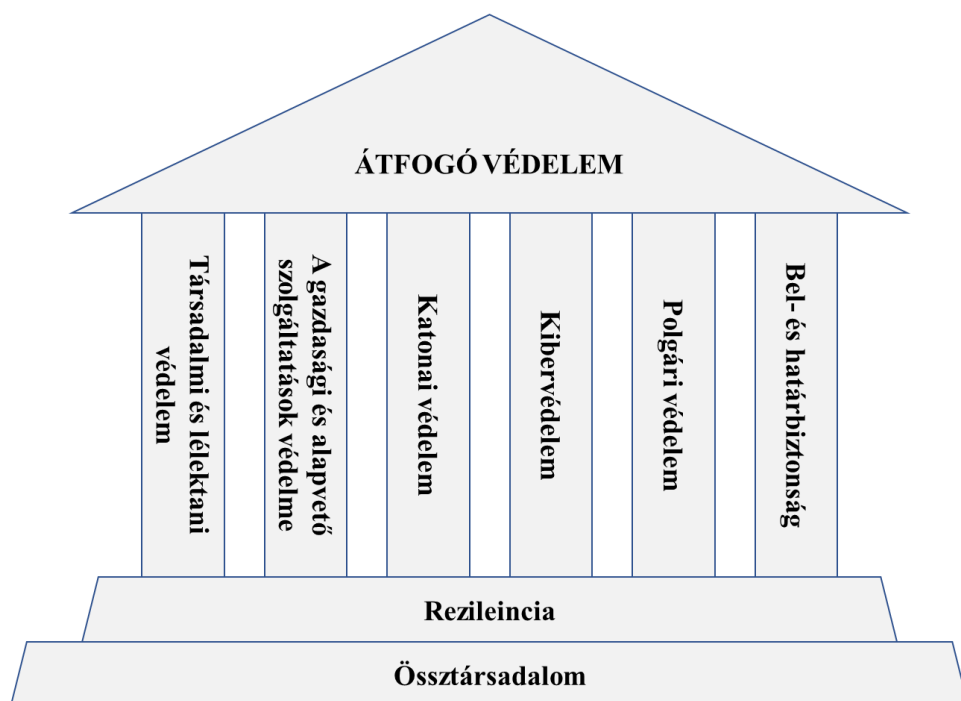
¹⁷ Uo. 15.

¹⁸ „Minden olyan külső entitás által végrehajtott cselekmény, amelynek hatásai fenyegetést jelentenek a célország sértetlenségére, biztonságára, szuverenitására vagy lakossága önrendelkezési jogára.” Uo. 61.

¹⁹ Uo. 17.

²⁰ Uo. 25.

²¹ Uo. 17.

1. számú ábra. Az átfogó védelem „pillérei”²²

A CDH az átfogó védelmi struktúra kiépítése tervezésének, valamint a gyakorlati megvalósulásának, azaz végrehajtásának három fázisát különbözteti meg: felkészülés, reagálás, helyreállítás. A felkészülési fázis fő célja a reziliencia átfogó védelem szerinti követelményeinek megfeleltethető kiépítése. Ez folyamatos erőfeszítést jelent, amelynek nincs meghatározott végpontja, miután a rezilienciának az új, korábban nem tapasztalt kihívásokkal és fenyegetésekkel szemben is érvényesülnie kell, illetve az ehhez szükséges technikai és morális eszközöket mindenkoron fenntartani és fejleszteni szükséges.²³ A második fázis (reagálás) nemcsak a szűkebb értelemben vett reagálást foglalja magába, de a fennálló biztonsági környezet állandó értékelését és az előrejelzést is. Ennek oka, hogy a kihívások és a fenyegetések olyan hibrid formában is jelentkezhetnek, amelyben a szembenálló fél kizárólag nem kinetikus műveleti célokat törekszik megvalósítani, adott esetben azonban ezek a nem kinetikus célok irányulhatnak arra is, hogy a kinetikus műveletek végrehajtásához kedvező körülményeket teremtsenek.²⁴

²² Uo.

²³ Uo. 19.

²⁴ Erre példa Oroszország Ukrajnával szembeni „hibrid hadviselése”, melynek során nem kinetikus műveletekkel készítették elő a Krím annexióját, a kelet-ukrajnai proxyháborút, majd a 2022-es nyílt katonai offenzívát is.

Végezetül, a helyreállítás fázisa a válságot megelőző állapotokhoz történő visszatérést jelenti. Ez az állapot azonban nem feltétlenül azonos a korábbival, miután az első fázis logikája szerint a rezilienciát a feldolgozott tapasztalatok alapján mindig szükséges továbbfejleszteni.²⁵

Az átfogó védelem stratégiai szinten az elrettentésre, tehát a konfliktus prevencióra irányul. A CDH megfogalmazása szerint a célja a „béke megteremtése az elrettentés által.”²⁶ Ennek kapcsán is hangsúlyosan megjelenik az össztársadalmi megközelítés: „Az átfogó védelem elrettentő hatásának elsődleges forrása nem a fegyverek vagy a technológia, hanem a társadalom. Ezért, a hatásos elrettentés érdekében, a társadalmi tényezőt a legnagyobb mértékben szükséges figyelembe venni, és lehetővé kell tenni, hogy az átfogó védelem minden aspektusához hozzá tudjon járulni.”²⁷ A CDH az ennek kialakításához szükséges követelmények vonatkozásában nyújt iránymutatást. Alapvetése, hogy ennek egy „többrétegű elrettentő és reagáló rendszerre” (*multi-layered deterrence and response system*) kell támaszkodnia, amely a következőkből épül fel:

- 1. réteg: reziliencia (*resilience*);
- 2. réteg: fegyveres erők aktív és tartalékos komponensei, továbbá a veszélyhelyzeti reagáló szervek (*standing armed forces and emergency response services*);
- 3. réteg: honi gárda (*home guard*);
- 4. réteg: aszimmetrikus védelmi komponens (*asymmetric defence component, ADC*).²⁸

²⁵ CDH Vol. I, 2020, 19.

²⁶ Uo. 59.

²⁷ Uo. 60.

²⁸ Uo. 34. A CDH a többrétegű elrettentő és reagáló rendszer rétegeinek első felsorolásánál a 2. réteg vonatkozásában csak az aktív erőket (*standing armed forces*) és a veszélyhelyzeti reagáló szerveket említi, azonban a 2. réteg ismertetésénél már a fegyveres erők aktív és tartalékos komponenseit (*active and reserve components of the armed forces*) is. Ez abból fakad, hogy a CDH – bár erre vonatkozólag pontos terminológiai meghatározásokat nem közöl – bizonyos fogalmakat a hazai jelentéstartamuktól némiképp eltérő jelentéssel alkalmaz. Ez abból az angolszász (USA, Egyesült Királyság, Kanada) gyakorlatból ered, hogy azon tartalékos alegységeket, amelyek az aktív erők magasabbegység-szervezetébe integráltnak működnek, gyakorta az aktív erökhöz sorolják, megkülönböztetve azokat az önálló tartalékos egyégektől és alegységektől. A tartalékos szervezetekhez elsősorban utóbbiakat sorolják, bár sem a szakirodalom, sem a doktrínák nem alkalmaznak egységes terminológiát e tekintetben. Ugyanígy a területvédelmi tartalékos erőket is olykor a tartalékos erők gyűjtőfogalma alatt említik, míg máskor különbséget tesznek a tartalékos erők és a területvédelmi erők között, noha utóbbiak is tartalékos erők, csak rendeltetésük és műveleti feladatrendszerük eltérő.

Az alábbiakban ezek a reziliencia (1. réteg) és a struktúrák (2-4. réteg) szerinti felosztásban kerülnek bemutatásra, tekintettel arra, hogy a reziliencia önálló területként értékelhető, míg a 2-4. rétegnek kifejezetten szervezeti vonatkozásai vannak.

Az átfogó védelem és a reziliencia

Azon alapelv mentén, hogy a nemzeti szintű reziliencia az egyén szintjén kezdődik, a CDH külön fejezetben is értekezik erről a kérdéskörrel. Az egyéni rezilienciának két komponensét különbözteti meg: a lélektanit és a fizikait. A lélektani rezilienciát egy olyan képességként írja le, amely lehetővé teszi az egyén számára, hogy „emocionálisan megbirkózzon a válsággal és gyorsan vissza tudjon térni a válság előtti állapothoz.” Ide sorolja továbbá az egyén szintjén megnyilvánuló „nemzeti büszkeséget és a nemzethez való tartozás érzését” is.

A fizikai reziliencia már az egyén és a családtagok azon készség-szintű gyakorlati tudására vonatkozik, ami alapján képesek magukról gondoskodni katasztrófa, válság vagy egyéb fenyegetés idején.²⁹ Ezzel kapcsolatban a CDH egy „egyéni reziliencia-csomagot” (*individual resilience kit*) is említ, amely felsorolja azokat az alapvető szempontokat és eszközöket, amellyel egy reziliens társadalomnak rendelkeznie szükséges (lásd a 2. sz. táblázatot).

Az egyéni reziliencia kialakításához szükséges körülmények megteremtése az állami szektor felelőssége, amelynek elsődleges eszköze a polgári felkészítés. Ez magába foglalja az állampolgárok elméleti oktatását, gyakorlati felkészítését, valamint a fennálló biztonsági környezetre vonatkozó valós információk közlését is.³⁰

A CDH e tekintetben is több ajánlást közöl arra vonatkozólag, hogy az állampolgárok oktatását és felkészítését hogyan célszerű megvalósítani, és hogy ehhez milyen elméleti és gyakorlati tudás átadása szükséges. Az elméleti tudásanyag döntően az átfogó védelem mechanizmusával, annak struktúrájával, a hazafias neveléssel, az ellenséges információs (dezinformáció) és kiberműveletekkel kapcsolatos témaköröket ölel fel.

²⁹ Uo. 25.

³⁰ CDH Vol. I, 2020, 17, 25.

Szükségletek	Irányelv	Példák
élelmiszer	nem romlandó élelmiszerek evakuálás esetén 3 napi mennyiség,	konzervált hús, száraztészta, vaj, burgonya, káposzta, répa, tojás, sajtkrémek, zabtej, lekvár, méz, csokoládé, energiaszelet, magvak stb.
ivóvíz	otthonlét esetén 2 heti mennyiség	vizespalackban, fedett vödörben, kannában, műanyag palackban fagyaszott állapotban történő tárolás stb.
egészségügyi és higiéniai eszközök		gyógyszerek, női higiéniai eszközök, kézfertőtlenítő, nedves törölő, hőszigetelő takaró, elsősegélycsomag, sebészeti kesztyű stb.
hővédelem	adott nemzet éghajlati viszonyainak függvényében	gyapjúruházat, minden évszaknak megfelelő ruházat, hálómattac, hálózsák, gyertyák, tűzgyújtó eszközök stb.
kommunikáció		elemek, napelemes és veszélyhelyzeti rádió, gépjárműrádió, fontos telefonszámok listája, tartalék elemek és töltők stb.
eszközök		konzervnyitó, tűzoltókészülék, zseblámpa, fejlámpa, hordozható főzőlap, szigetelőszalag, műanyag fólia stb.
egyéb		csecsemő- és állatápoló eszközök, hivatalos okmányok, íróeszközök, jegyzetfüzet stb.

Ezeknek ugyanakkor számos gyakorlati vonatkozása is van, miután magukba foglalnak olyan iránymutatásokat is, amelyek meghatározzák, hogy a különböző ártó szándékú tevékenységek esetén az állampolgárok hogyan tudnak hozzájárulni az átfogó védelem céljaihoz.³² Az ezzel kapcsolatos legalapvetőbb ismeretek a már említett tudatosság, képesség és elkötelezettség kontextusában az alábbiak (lásd 3. sz. táblázatot).

³¹ CDH Vol. II, 2020, 34–35.

³² Uo. 26–31.

Tudatosság	A nemzeti riasztási rendszer ismerete és helyzete - természeti katasztrófavédelmi riasztási rendszer ismerete - terrorfenyegetettségi szint ismerete - jogszabályok ismerete (különleges jogrendi szabályozók)
	Lakossági riasztórendszer ismerete - szirénák - televízió és rádiók - tesztelési ciklusok
	Pontos információk fellelhetősége
	Óvóhelyek és jelzései ismerete
	A nemzeti veszélyhelyzeti reagálási szabályok ismerete - természeti katasztrófák esetén - tömegkatasztrófák esetén - ártó szándékú tevékenységek esetén
Képesség	Részvétel az elérhető kiképzési és oktatási programokban - elsősegély-ismeretek fenntartása - online elérhető programok
Elkötelezettség	Otthoni veszélyhelyzeti csomag
	Kommunikációs terv - telefon - kapcsolatlétesítési módszerek - kapcsolatinformációk (pl. veszélyhelyzeti hívószámok)
	Veszélyhelyzeti evakuációs terv - otthoni - munkahelyi - útvonalak

A társadalmi tudatosság, képesség és elkötelezettség tényezőit a CDH a különböző ártó szándékú cselekmények bontásában is vizsgálja, melyek információs műveletek (elsősorban ellenséges dezinformáció és propaganda), kibertámadások, terrorizmus és fegyveres támadás formájában jelentkezhetnek.³⁴ A rezilienciát az ellenséges információs és kiberműveletekkel szembeni védelem és a terrorizmus

³³ CDH Vol. II, 2020, 14–15.

³⁴ A CDH kihangsúlyozza ugyan, hogy az átfogó védelemből következően a társadalomnak képesnek kell lennie a nem ártó szándékú cselekményekből következő egyéb fenyegetések (pl. katasztrófák) elhárításában és kezelésében is aktívan részt venni, azonban erről külön nem értekezik. CDH Vol. I, 2020, 61–62.

tekintetében elsősorban a prevenció területén tekinti lényegesnek, melyeket a reziliencia-építés már említett oktatás/információ/támogatás eszközrendszere, valamint az imént ismertetett tudatosság/képesség/elkötelezettség kontextusaiban külön-külön is vizsgál.

Az információs műveletek vonatkozásában az oktatásra vonatkozó alapvetése, hogy azt célszerű az oktatási rendszerbe integrálva, már az elemi iskolákban is megkezdeni. Célja, hogy az állampolgároknak kialakuljon egy olyan szintű „kritikus gondolkodás”, amely elősegíti azt, hogy önállóan is képesek legyenek egy adott információ célját és hitelességét értékelni, így kiszűrve az ellenséges információs propagandát. Ezzel kapcsolatban a Könyvtári Egyesületek és Szervezetek Nemzetközi Szövetsége (*International Federation Library Associations and Institutions, IFLA*) álhírek felismerésére vonatkozó folyamat alkalmazására tesz ajánlást.³⁵

2. számú ábra. Hírelemzés/álhírek felismerésének folyamata (IFLA)³⁶

Az ellenséges dezinformációval szemben információs eszköz lehet a lakosság tájékoztatása az elérhető hiteles forrásokból, tényellenőrző software-k és weboldalak, továbbá online felkészítő oldalak üzemeltetése. A támogatás eszközeit a dezinformációk felismerésére alkalmazható

³⁵ Uo. 63.

³⁶ Hogyan ismerd fel az álhíreket, IFLA...2017.

ismeretanyagok terjesztése, közösségi programok (pl. versenyek), a kormányzati és magáncégek közötti együttműködési megállapodások és olyan entitásokkal (pl. média) való együttműködés képezheti, amelyek a szólásszabadság biztosítása mellett igénybevehető a dezinformációk szűrésére.³⁷ Az egyéni reziliencia vonatkozásában ez a tudatosság tekintetében az oktatás során elsajátított ismereteket, a képesség tekintetében pedig azok alkalmazását, tehát a dezinformáció felismerését jelenti, míg az elköteleződés ennek jelentését, illetve a hamis, vagy legalábbis kérdéses információk nem továbbadását, terjesztését.³⁸

A kiber reziliencia tekintetében az oktatás eszköze az információs műveletekkel megegyező, így a CDH a kibervédelem alapjainak elsajátítását az oktatási rendszerbe integráltan javasolja, az informatikai tantárgyak részeként. A kiber reziliencia fejlesztése információs eszközeinek a kiber tudatossági kézikönyvek készítését és terjesztését, valamint a lakosság kiberfenyegetésekkel kapcsolatos folyamatos tájékoztatását tekinti. A támogatás eszközei között a nemzeti átfogó védelmi stratégiában megjelenő kibervédelmi tervet, egy, a kibertevékenységeket koordináló és irányító központi szerv létrehozását, az alapvető és digitális szolgáltatásokat biztosító közszolgálati és polgári entitások kibervédelmi együttműködését, azok közös szakterületi fejlesztéseit stb. említi.³⁹ Az egyéni kiber reziliencia a tudatosság/képesség/elkötelezettség tekintetében lényegében alapvető biztonsági szempontok követése által valósul meg. Ezek közé tartozik:

- a személyes adatok zárolása, korlátozott felhasználása;
- online információk megbízhatóságának többszöri ellenőrzése;
- megbízható webfelületekről történő tartalmak letöltése;
- szoftverek, alkalmazások rendszeres frissítése;
- naprakész vírusvédelem;
- bankszámla- és online tranzakciók rendszeres ellenőrzése;
- ismeretlen vagy nem megbízható forrásból származó linkek és file-ok óvatos kezelése;
- biztonsági másolatok használata.

Távmunka esetén:

- a munkáltató kiber irányelveinek követése;

³⁷ CDH Vol. I, 2020, 63–64.

³⁸ CDH Vol II, 2020, 17–18.

³⁹ CDH Vol I, 2020, 66–67.

- támogatott operációs rendszerek használata;
- használt operációs rendszer biztonsági szoftvere frissítésének ellenőrzése;
- biztonságos jelszavak használata;
- nem hivatalos forrásból származó szoftverek telepítésének kerülése;
- rendszer zárolása, ha munkamegszakítás okán a munkaállomást a munkavállaló elhagyja;
- gyanús email-ek és csatolmányok megnyitásának kerülése, illetve ezek és minden egyéb gyanús kibertevékenységek jelentése;
- csak védett Wi-Fi kapcsolathoz történő csatlakozás;
- csak ismert mobileszközhöz történő csatlakozás;
- kijelentkezés a munkafelületről a munkavégzést követően.⁴⁰

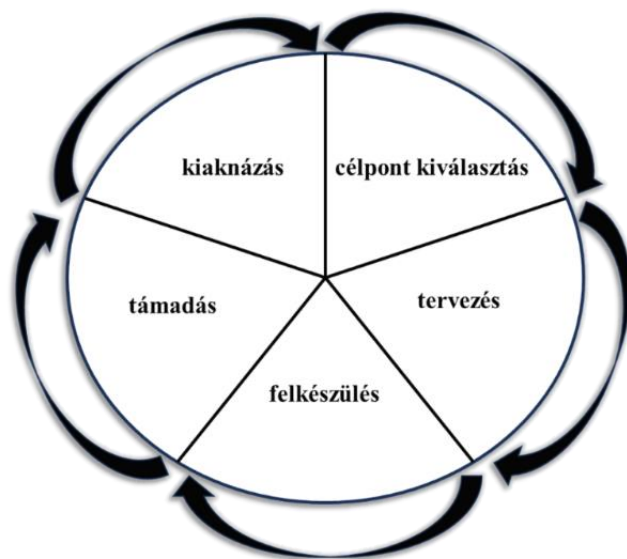
A terrorcselekmények esetében az oktatás elsődleges eszközeit a különböző információs platformok, a mindenki számára hozzáférhető e-learning programok és felületek biztosíthatják, amelyekre példaként a CDH online elérhetőségeket is közöl. Az információs eszközöket a lakosság potenciális terrorcselekményekről való tájékoztatása és a riasztási rendszer körültekintő üzemeltetése jelentik.

A támogató eszközök információs felületeket, rendszabályokat, a biztonsági közösségi egyesületek (pl. polgárőrség jellegű szervezetek) támogatását, a lakosság terrorellenes gyakorlatokon való részvételének ösztönzését, a köz- és magánszektor közötti együttműködési rend kialakítását stb. foglalhatnak magukba.⁴¹ Az egyéni reziliencia a terrorizmus kapcsán a tudatosság tekintetében a terrorcselekmények és terrorellenes tevékenységek elveinek és a terrorizmussal kapcsolatos tendenciák ismeretét jelenti. Ebbe beletartozik a terrorcselekmények által leginkább fenyegetett helyszínek és célpontok ismerete, a terrorcselekményekre utaló tevékenységek felismerése (internetes keresések, fizikai felderítés stb.) a terrortámadás ciklusai alapján. A képesség a terrorizmussal kapcsolatos oktatásokon való részvétel, valamint az elsősegélynyújtási ismeretek fenntartása, míg az elköteleződés a terrorcselekményre utaló jelek jelentése által valósul meg.⁴²

⁴⁰ CDH Vol II, 2020, 20.

⁴¹ CDH Vol I, 2020, 69–71.

⁴² CDH Vol II, 2020, 22–23.

3. számú ábra. A terrortámadás ciklusai (CDH)⁴³

A CDH az ártó szándékú cselekmények közül az átfogó védelem leglényegesebb eleméről, az országot ért fegyveres támadással szembeni reziliencia kialakításáról értekezik a legnagyobb terjedelemben. Vonatkozó fejezetei a legáltalánosabbak, de egyben a leginkább részleteire bontott részei is a kézikönyvnek. Ennek oka, hogy olyan tág, általános irányelveket fogalmaz meg, amelyek mérvadók a többi ártó szándékú cselekménnyel szembeni reziliencia-építés vonatkozásában is, ugyanakkor a ténylegesen átadandó elméleti és gyakorlati ismeretek tekintében részletesebb. Ezzel kapcsolatos ajánlásainak tételes ismertetése meghaladná jelen cikk terjedelmi korlátait, ugyanakkor röviden úgy foglalkozhatunk össze, hogy azok az oktatás/információ/támogatás eszközrendszerei, valamint a tudatosság/képesség/elkötelezettség megközelítése tükrében az átfogó védelem kézikönyvének főbb alapvetései c. résznél, fentebb közölt alapelvekkel megegyezők. Így a társadalommal szemben elvárt, hogy ismerje az átfogó védelem szellemiségét, működését, struktúráját, illetve rendelkezzen azzal a lélektani és fizikai rezilienciával, amellyel legalább az egyén szintjén képes hozzájárulni az átfogó védelem céljaihoz. Utóbbival összefüggő gyakorlati vonatkozású ajánlásaira ugyanakkor már érdemes részletesebben kitérni, miután ezek azok az információk, amelyek a leginkább tükrözik az átfogó védelem szellemiségét, az állami és társadalmi együttműködést és a védelem során azoknak megmutatkozó egymásrataltságát.

⁴³ CDH Vol I, 2020, 68. Megjegyzendő, hogy a CDH-ban közölt ábrától eltérő ciklusmodellek is fellelhetők a szakirodalomban.

A fegyveres támadás tekintetében a CDH kiindulópontja, hogy azt a potenciális agresszor feltételezhetően „hibrid tevékenységekkel” készíti elő. Ezek magukba foglalhatják:

- a kommunikációs eszközök és védelmi képességek elleni kiber-támadásokat;
- az információs műveleteket;
- az ellenséges „ügynökök” alkalmazását;
- a kulcsfontosságú létesítmények és infrastruktúrák birtokbavételét;
- a politikai és polgári ellentétek szítását.⁴⁴

Amint az látható, az itt leírt folyamat az Ukrajna ellen 2022. február 24-én végrehajtott nyílt fegyveres támadást megelőzően, a Krímben és a Donbászban tapasztalt orosz hibrid műveleti tevékenységekre reflektált. A folyamat első két pontjában szereplő és esetlegesen egy fegyveres támadást előkészítő ártó szándékú cselekményeknek a felismerése és jelentése a már ismertetett kiber- és az információs műveletekkel szembeni reziliencia megléte esetén biztosítható, amely egyaránt felelőssége az állami és nem állami szektornak, valamint az egyénnek is. Az információs műveletekkel szembeni reziliencia ugyanakkor a politikai és polgári ellentétek szítása esetén is létfontosságú, miután azt a szembenálló fél döntően információs műveleti eljárásokkal tudja megvalósítani. Megjegyzendő továbbá, hogy ezek, valamint a terrorcselekményekkel szembeni rezilienciára vonatkozó ismeretek és készségek bizonyos szinten alkalmazhatók az ellenséges „ügynökök” tevékenysége esetén is. Ez alatt ugyanis részben olyan felforgatás céljával végrehajtott információs műveletek értendők, amelyek hatásait az információs műveletekkel szembeni rezilienciában megjelenő „kritikus gondolkodás” képes lehet csökkenteni, másrészt olyan diverzáns, sabotázscselekményekre irányuló műveleteket is magukba foglalhatnak, amelyek folyamata a terrortámadásokhoz hasonló ciklust követ. A már bekövetkezett fegyveres támadás esetén a társadalmi reziliencia négy alapvető „készség” alkalmazását követeli meg:

- túlélés: halálos és súlyos fizikai sérülések elkerülése annak érdekében, hogy az egyén fegyveres támadás esetén is el tudja látni korábbi funkciót, valamint elsősegélyt tudjon nyújtani más személyek számára;

⁴⁴ CDH Vol I, 2020, 75–76.

- jelentés: mikor, hol, mi, kit kérdésekre adandó információk továbbítása;
- evakuálás: hatóságilag irányított vagy egyénileg végrehajtott, biztonságos helyre történő mozgás;
- közreműködés: fegyveres támadás esetén a honi gárda és az ADC közvetlen támogatása.⁴⁵

A CDH szerint fegyveres támadás során a társadalom általában az alábbi táblázatban szereplő „támogató” tevékenységekkel képes közreműködni az „átfogó védelmi műveletekben” (lásd a 4. sz. táblázatot).

A TÁRSADALOM LEHETSÉGES TÁMOGATÓ TEVÉKENYSÉGEI ÁTFOGÓ VÉDELMI MŰVELETEK SORÁN⁴⁶

4. számú táblázat

Általános készségek ▪ biztonságos kommunikációs csatornákon történő kommunikáció ▪ egyénekkal és egységekkel történő kapcsolatfenntartás ▪ megszállt területen való ténykedés ▪ lakosság közti elvegyülés
Nem erőszakos ellenállás ▪ nem erőszakos ellenállási koncepciók és technikák alkalmazása
Logisztikai támogatás ▪ rejtekhelyek létesítése ▪ biztonságos kiképzőlétesítmények szolgáltatása
Egészségügyi támogatás ▪ harctéri sebesültek ellátása ▪ „földalatti” (rejtett/titkos) egészségügyi ellátás biztosítása
Jelentések ▪ terep ▪ lakosság ▪ felszerelés/fegyverzet
Többbrétű műveletek ▪ tűzfigyelők segítése ▪ sejtrendszerben végrehajtott tevékenységek ▪ szakfeladatok

⁴⁵ CDH Vol. II, 2020, 33.

⁴⁶ CDH Vol. I, 2020, 82.

Amint az a felsorolásból is látható, a CDH az átfogó védelem integráns részének tekinti az ellenállást, ezért a reziliencia olyan készségeket és tevékenységeket is megkövetel a társadalomtól, amelyek a megszállt területen is alkalmazhatók. Hogy a reziliencia-építés elérje a célját, az állampolgárok felkészítése mellett az állam másik fontos feladata, hogy megteremtse azokat a struktúrákat és intézményi kereteket, amelyek biztosítják az ország megfelelő védelmét, továbbá, hogy a védelemben a nem állami szereplők képességeikhez és lehetőségeikhez mértén részt tudjanak venni. Erre vonatkozólag alkotott meg a CDH egy „átfogó védelmi struktúra” (*comprehensive defence structure*) modellt.

Az átfogó védelmi struktúra

Amint az fentebb említésre került, az átfogó védelem többretegű elrettentő és reagáló rendszerén belül a 2–4. réteg az átfogó védelem struktúrájára vonatkozik. A 2. réteget „a hagyományos reagáló és regionális védelmi szervezetek” alkotják, amelyekhez az alábbiak tartoznak:

- fegyveres erők aktív és tartalékos komponensei;
- rendőrség;
- határőrség;
- katasztrófavédelem;
- szakszolgálatok (hírszerzés);
- kibervédelmi szervezetek.⁴⁷

Ezekről a CDH érdemben nem értekezik, miután azokat – ahogy a fentebb idézett megfogalmazásban szerepel – „hagyományos” szervezeteknek tekinti, tehát azok valamilyen formában a legtöbb nemzet esetében léteznek. Az átfogó védelem megvalósítása szempontjából ugyan nélkülözhetetlenek, de pusztán ezekkel az átfogó védelem nem megvalósítható. Ehhez a 3. és 4. réteg, azaz a honi gárda és az ADC megléte szükséges, melyeket a CDH részletesen is ismertet. Tekintettel azonban arra, hogy az ADC lényegében a ROC-ban szereplő ellenálló komponenseket takarja, melyeket a cikksorozat első része már ismertetett, ezért alább részletesen csak a honi gárda kerül bemutatásra, míg az

⁴⁷ Uo. 34. A CDH ennél a felsorolásnál sem teljesen egyértelmű fogalmakkal dolgozik, miután a veszélyhelyzeti reagáló szervezetek itt kifejezetten a katasztrófavédelmi szervezetekre utalnak, míg másutt ezt a fogalmat kiterjesztve, a 11. jegyzetben ismertetett jelentéstartammal alkalmazza.

ADC vonatkozásában csak a legalapvetőbb információk, illetve a ROC-hoz képest megjelenő minimális mértékű eltérések.

A honi gárda a CDH megfogalmazása szerint egy „kormányzat által vezetett, önkéntes vagy sorozott szervezet, amely a lakosság azon részét foglalja magába, amely hozzájárul a nemzet megóvásának és biztonságának különböző aspektusaihoz.”⁴⁸ Szervezeti szempontból a CDH-ban a honi gárda képezi a legfontosabb elemet. A dokumentum megfogalmazása szerint „a nemzet átfogó védelmi önkéntes struktúrájának sarokköve, miután az megbízható és gyakorlatias eszközt biztosít a magán és a polgári szektor megszervezésére és felkészítésére, valamint lehetővé teszi azoknak az átfogó védelemben való szerepvállalását.”⁴⁹

Az idézett szövegből látható, hogy abban a honi gárda egy olyan szervezatként jelenik meg, amely lehetőséget biztosít arra, hogy az átfogó védelem legfőbb célkitűzései, a védelmi és biztonsági feladatok az állami és nem állami szektor tevékenységeinek koordinálása és a lakosság lehető legnagyobb mértékű aktív közreműködése által valósulhassanak meg. A honi gárda lényegében a CDH azon megközelítésének a strukturális leképeződése, amely szerint a védelmi és biztonsági feladatok sikeres ellátása alapvetően a „98%”-ra hárul, míg a 2% elsősorban azért felel, hogy ez az erőforrás szervezetszerű keretek között legyen felhasználható. A honi gárda e tekintetben az állami szektor és a társadalom között egyfajta „hidat” képező szervezet, amely közvetlen állami irányítással, de „a magán [szektor] és a polgári társadalom által” biztosított „össztársadalmi integrált támogatásra” támaszkodva működik.⁵⁰ Mindez visszatükröződik a honi gárda feladat-, vezetési és irányítási rendszerében, struktúrájában, képességeiben, állománya összetételében stb.

A honi gárda rendeltetését a CDH három főbb felelősségi terület alapján priorizálja:

- a lakosság megóvása;
- a létfontosságú szolgáltatások és javak folyamatosságának biztosítása;
- a veszélyhelyzeti reagáló és/vagy a katonai műveletek támogatása.⁵¹

⁴⁸ Uo. 37.

⁴⁹ Uo.

⁵⁰ Uo. 35.

⁵¹ Uo. 37.

A honi gárda rendeltetéséből következik, hogy bár az a CDH-ban alapvetően tartalékos katonai szervezatként jelenik meg, de „felelős támogatást nyújtani a polgári hatóságok és a haderő”⁵² részére is, így feladatrendszerében megtalálhatók a katonai és nem katonai támogató feladatok is. A NATO-ban az utóbbiakat önálló (támogató) műveleti feladatnak tekintik⁵³, amelyek közül a CDH az alábbi táblázatban szereplőket nevesíti a honi gárda kapcsán (lásd az 5. sz. táblázatot).

A HONI GÁRDA FŐBB NEM KATONAI TÁMOGATÓ FELADATAI⁵⁴

5. számú táblázat

Rendőrség támogatása	Egyéb veszélyhelyzeti reagáló szervezetek támogatása
őrzésvédelem, infrastruktúrák biztosítása	kutatás és mentés
közlekedés- és forgalomirányítás	speciális szakmai támogatás (egészségügyi, tudományos stb.)
összekötői feladatok	élőerő biztosítása katasztrófák esetén

A honi gárda részére meghatározott, katonai és nem katonai támogató feladatokat is magába foglaló elgondolásból kiindulva a CDH kihangsúlyozza, hogy annak szervezete és állománya tekintetében is a lehető legnagyobb mértékben szükséges a „multifunkcionalitásra” törekedni.⁵⁵ A vezetés és irányítás esetében ez abban nyilvánul meg, hogy a CDH szerint a honi gárda a védelmi minisztérium alárendeltségében kerül létrehozásra, de tevékenységeinek koordinálása érdekében célszerű a védelmi és a belügyi tárcák között állandó jelleggel működő kölcsönös támogató szervezeti elemek létrehozása is.⁵⁶ Másfelől, a honi

⁵² Uo.

⁵³ A NATO-ban ezen tevékenységekre az USA doktrínákat és terminológiát alkalmazva a polgári hatóságok védelmi támogatása (defense support of civil authorities, DSCA, brit terminológiában: military aid to the civil authorities, MACA) kifejezést alkalmazzák. Jellegüket tekintve ezek katonai (támogató) műveletnek minősülnek. Vö. JP 3-28, 2018; JDP 02, 2022. Hazánkban az ide sorolható tevékenységeket – kerülve a művelet szakkifejezést – „feladatként” szokás nevesíteni (pl. Közös Akarat feladat, Covid-feladat stb.) Ezen DSCA/MACA műveletekkel az MH azon honi területen végrehajtott feladatai társíthatók, amelyekben az MH más szervezetek támogatása céljából a magyar jogszabályok megfogalmazása szerint „közreműködik”. Vö. 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

⁵⁴ CDH Vol. I, 2020, 38.

⁵⁵ Uo.

⁵⁶ Uo. 39. Ez a CDH 4.1. sz. ábrája mutatja, amely jelen cikk 4. sz. ábrájába szerkesztve jelenik meg.

gárda képviselőjét javasolja biztosítani a védelmi igazgatás alsó-, közép- és nemzeti szintű szerveinél⁵⁷ is, hasonlóan a feladatokban érintett egyéb állami és szakigazgatási szervekhez és azok szervezeteihez (fegyveres erők, rendőrség stb.).⁵⁸ Ugyancsak kihangsúlyozza, hogy a katonai szektor vonatkozásában a honi gárdát a fegyveres erők minden szintjén integrálni szükséges. Ez az „összhaderőnemi struktúra” szintjén megvalósulhat az egyes haderőnemi parancsnokságokon belül létrehozott állandó jellegű honigárda-összekötői irodák vagy honigárda-parancsnokságok formájában is.⁵⁹ Utóbbi lényegében az egyes haderőnemekben belül létrehozott honigárda-komponenseket jelent, amelyek feladata az adott haderőnemi csapatok támogatása.

Az alsóbb szinteken ez a multifunkcionalitás úgy jelenik meg, hogy a honigárda-egységeket⁶⁰, még ha azok „regionálisan szervezettek”, azaz a területi elv alapján működnek is, már békeidőszakban meghatározott katonai, illetve nem katonai szervezetek támogatására jelölik ki. Ez a honi gárda egészét tekintve azt jelenti, hogy az egyaránt rendelkezik kifejezetten a katonai és a nem katonai szervezetek támogatására létrehozott egységekkel is. Végezetül, ami a legalsóbb, a honi gárda állományának az egyén szintjén megnyilvánuló multifunkcionalitását illeti, az abban a kitételben nyilvánul meg, hogy az felhasználható „a polgári vagy katonai védelmi és a biztonsági szervezetek” kiegészítésére is⁶¹.

Mindebből értelemszerűen következik, hogy a honigárda-egységeknél – feladatorientáltan – eltérő képességek kialakítása, az állomány tekintetében pedig eltérő készségek elsajátítása szükséges⁶². Ezzel összefüggésben a CDH irányelve, hogy a honi gárda felkészítését és kiképzését lehetőleg azokkal a katonai és nem katonai szervezetekkel együttműködve, illetve azok oktatási és kiképzési bázisain célszerű végrehajtani, amely szervezet támogatására az adott honigárda-egység kijelölésre került⁶³.

⁵⁷ Hazai viszonylatban ezek nagyvonalakban a védelmi és biztonsági igazgatás központi szervének, a területi és a helyi védelmi biztosságoknak feleltethetők meg. Vö. 2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

⁵⁸ CDH Vol. I, 2020, 112. Ezt a CDH 14.5. sz. ábrája mutatja, amely jelen cikk 4. sz. ábrájába szerkesztve jelenik meg.

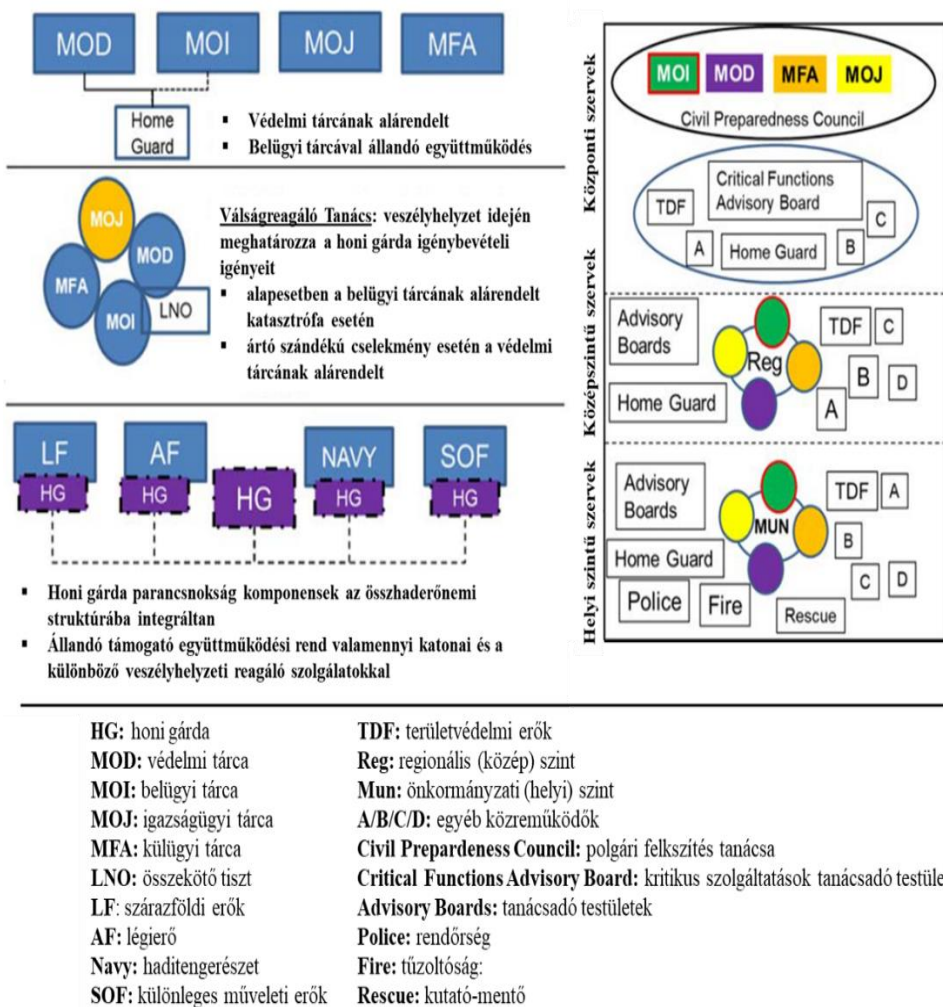
⁵⁹ Uo. 39.

⁶⁰ A CDH-ban „egységként” (unit) nevesített kötelék – az angolszász terminológiai gyakorlatnak megfelelően – a magyar szakkifejezésekkel összevetve alegységként is értelmezhető.

⁶¹ CDH Vol. I, 2020, 38.

⁶² Uo. 38–39.

⁶³ Uo. 53.

4. számú ábra. A honi gárda szervezeti integrációjának elgondolása (CDH)⁶⁴

A feladatorientált felkészítés és kiképzés mellett az alapvető készségek, amelyeket a feladatrendszerrel függetlenül az állománynak el kell sajátítania, a CDH szerint a következők:

- jelentések: ellenséges erők felszerelése és fegyverzete, ruházata, tevékenysége, egyéb kritikus információk;
- egészségügyi ismeretek: elsősegélynyújtás;
- tárolási ismeretek: anyagi-technikai eszközök tárolása, rejtékhelyek létesítése és fenntartása;

⁶⁴ Uo. 39, 112.

- túlélési ismeretek: ivóvíz és élelem felkutatása és tárolása, térkép- és tereptani ismeretek, terepen való tájékozódás, viselkedési formák/tevékenységek ellenség által megszállt területen;
- kommunikáció: kommunikációbiztonság;
- kiberbiztonság.⁶⁵

A korábban sorkatonai szolgálatot teljesített állomány esetében a CDH abból indul ki, hogy egy 6-12 hónapos sorkatonai szolgálat elegendő arra, hogy annak során a honi gárda alapkiképzési követelményei is teljesüljenek. Erről ugyan külön nem tesz említést, de minden bizonnyal ez az időkeret lehet mérvadó a korábbi hivatásos és szerződéses állományú katonák esetében is. A katonai előképzettséggel nem rendelkező állomány esetében ugyanakkor támpontot ad arra vonatkozólag, hogy milyen felkészítési és kiképzési időkerettel lehet számolni ahhoz, hogy az állomány „aktív” honigárda-szolgálatra alkalmas legyen. Eszerint:

- első év: 100 óra alapkiképzés (alapesetben kéthetes összefüggő periódus);
- második és harmadik év: további 200 óra kiképzés;
- éves szinten min. 48 óra tényleges szolgálat;
- fegyveres szolgálatot ellátó állomány részére további éves szintű fegyveres kiképzés.⁶⁶

Ami a honi gárda személyi összetételét illeti, a CDH hivatásos és szerződéses állománnyal alapvetően csak a parancsnoki, a törzstiszti és egyes specifikus beosztások (pl. összekötő tisztek, tanácsadók) esetében számol.⁶⁷ Az állomány toborzása vonatkozásában a legfőbb alapelve, hogy a honigárda-jogviszonyt a társadalom lehető legszélesebb rétege számára biztosítani kell. Ennek érdekében az életkorból, a fizikai és mentális képességekből, valamint a foglalkozásból eredő korlátozó és kizáró tényezők rugalmasabb alkalmazására tesz ajánlást.

Életkor tekintetében a honi gárda katonai támogató feladatainál az általánosnak tekinthető 18. életévet határozza meg alsó korhatárként, ugyanakkor a „nem katonai funkciók” esetében, mint pl. a természeti katasztrófákban való közreműködés, a 16 évet. A fizikai és mentális képességek esetén az irányelve, hogy amennyiben egy állampolgár nem

⁶⁵ Uo. 54.

⁶⁶ Uo.

⁶⁷ Uo. 39.

tud megfelelni azoknak, akkor az „alkalmatlan” minősítés helyett arra kell törekedni, hogy az önkéntesen jelentkezőt olyan beosztásba helyez-
zék, amelyet a fennálló korlátok ellenére is képes ellátni.⁶⁸ A foglalkoz-
tatottságból eredő kizáró vagy korlátozó tényezők tekintetében a CDH
tulajdonképpen ezek megszüntetését javasolja, hogy lehetővé váljon a
köztisztviselők, a közfeladatot ellátó személyek és általában véve va-
lamennyi veszélyhelyzeti reagáló szervezet és a fegyveres erők teljes
állománya számára⁶⁹ is – eredeti foglalkozásuk, hivatásuk megtartása
mellett – a honi gárdába történő jelentkezés.⁷⁰ Miután utóbbiaknak mi-
nősített időszakban a jogszabályok szerint olyan meghatározott felada-
taik vannak, amelyeket kötelező ellátniuk, ezért esetükben a honi gár-
dában való szolgálatvállalás kizárólag a békeidőszakra korlátozódna.⁷¹
Hogy ez pontosan milyen békeidőszaki szerepvállalást jelenthet, azt a
CDH nem konkretizálja, azonban az átfogó védelem elgondolására, va-
lamint a honi gárdának az állami szektorral való együttműködésére vo-
natkozó egyes passzusai alapján az legalábbis elvi szinten rekonstruál-
ható. Az átfogó védelem logikája alapján ugyanis a felsorolt szervek és
szervezetek honigárda-jogviszonya azt jelképezi, hogy adott ország ren-
delkezik egy olyan, a nemzet védelme és biztonsága támogatására lét-
rehozott szervezettel, amelynek egyaránt tagjai a polgárok, a közjogi
méltóságok, a köztisztviselők, valamint a fegyveres erők és rendvédelmi
szervek stb. állománya is, ami így szimbolikusan is megtestesíti az át-
fogó védelem alapját képező reziliencia elsődleges követelményét, a
társadalmi kohéziót.

Ez szintén az elrettentést szolgálja, a CDH szerint ugyanis már a honi
gárda pusztá megléte is „elrettenti az agressziót”⁷², annak mérete, tár-
sadalmi beágyazottsága pedig azt csak tovább fokozza: „a nagyobb
honi gárda nagyobb elrettentést biztosít.”⁷³ Ehhez szorosan kapcsoló-
dik, hogy - a társadalmi reziliencia szellemében - a CDH a honi gárda
elsődleges kiegészítési módjának az önkéntesek toborzását tekinti, mi-
után az önkéntesség általában nagyobb mértékben feltételezi az

⁶⁸ Erre konkrét példát nem közöl a CDH, de tipikusan ilyen esetnek tekinthető, ha
egy jelentkező a fizikai alkalmassági előírásoknak ugyan nem képes megfelelni,
de fizikai megterheléssel nem járó feladatok végrehajtására alkalmas lehet (pl.
tervezési, szervezési feladatok, infokommunikáció, kibervédelem stb.).

⁶⁹ A magyar jogszabályoknak történő megfeleltetés esetében ez lényegében a meg-
hagyásba bevont szervek állománya és meghagyásba tartozó munkakörökben
dolgozók honigárda-szolgálatvállalási lehetőségét jelentené. Vö. 2021. évi CXL.
törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

⁷⁰ CDH Vol. I, 2020, 40.

⁷¹ Uo. 35.

⁷² Uo. 42.

⁷³ Uo. 40.

elköteleződést és az egyéni elhivatottságot. A társadalomnak az egyén szintjén megnyilvánuló elköteleződésével és elhivatottságával függ össze az is, hogy a motivációs tényezők között a CDH kizárólag az állomány kiadásainak kompenzációját, az utazási támogatást, valamint az élelmezést említi, az illetményt nem.⁷⁴ Ugyanakkor ezek csak irányelvek, így sem az anyagi motiváció, sem a kiegészítési mód tekintetében nem kezelendők merev szabályokként. Így a CDH az önkéntesség prioritása ellenére is kitér arra, hogy a honigárda-szolgálat tartalékos szolgálati kötelezettségként is megjelenhet.⁷⁵ E tekintetben három opciót vázol fel röviden:

- 1) hivatásos/szerződéses⁷⁶ katonai szolgálatot követően kb. 50 éves korig fennálló honi gárda (tartalékos) szolgálati kötelezettség;
- 2) rövid (6–12 hónap) sorkatonai szolgálatot követően kb. 50 éves korig fennálló honi gárda (tartalékos) szolgálati kötelezettség;
- 3) határozatlan idejű, önkéntes honi gárda (tartalékos) szolgálati lehetőség, akár katonai előképzettség nélkül is.⁷⁷

A honi gárda kérdése kapcsán, továbbá zárásként megjegyzendő, hogy a társadalmi kohézió és reziliencia kontextusában az „ernyőszervezetek”⁷⁸ jellemző jegyeket is mutat. Azon túlmenően ugyanis, hogy amíg a CDH a honi gárdának a védelmi és biztonsági állami szektorba történő teljes beágyazottságával számol, addig a már működő és ezen feladatok ellátásában közreműködő önkéntes társadalmi és önkéntes szervezetek, egyesületek honi gárdába történő válságidőszaki

⁷⁴ Uo. Ezzel a témakörrel a CDH nem foglalkozik részletesen. Az olyan alapvető kérdések, mint pl. az állomány elhelyezése, még csak nem is szerepel benne. Az illetmény kapcsán megjegyzendő, hogy pl. a területvédelmi erőként funkcionáló dán Honi Gárda állománya alapvetően nem részesül illetményben, a szolgálatot teljesen önkéntes alapon látják el. Vö. Hjemmeværnet...2024.

⁷⁵ CDH Vol. I, 2020, 37.

⁷⁶ Az eredeti szövegben mindössze aktív katonai szolgálat szerepel, azonban a szövegkörnyezetből kikövetkeztethető, hogy az a magyar terminológia szerint a hivatásos és szerződéses jogviszonyra vonatkoztatható.

⁷⁷ CDH Vol. I, 2020, 40. A hazai gyakorlattal összevetve az első két opcióban a honi gárda szolgálati kötelezettség lényegében hasonlóan jelenik meg, mint a magyar jogszabályok szerint kiképzett tartalékosokként regisztráltak esetében, de azzal a jelentős különbséggel, hogy a CDH számol az állomány normál jogrendi időszakos behívásával is, míg ezt a magyar jogrendszer nem teszi lehetővé. A harmadik opció ezzel szemben az önkéntes tartalékos rendszerhez hasonló elveken alapul. Vö. 2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

⁷⁸ „Olyan szervezet, amely több más, hasonló rendeltetésű egyéb szervezet tevékenységét irányítja vagy szervezi.” Umbrella organization...2024.)

integrációjára vonatkozó szabályozók megalkotását is javasolja. Ezek békeidőben saját nemzeti szintű polgári felkészítési ernyőszervezettel is rendelkezhetnek, és jellegüket tekintve az alábbi szervezetek lehetnek:

- önkéntes kutató-mentő szervezetek;
- Vörös Kereszt kutató-mentő szervezetek;
- mentőkutyás szervezetek;
- barlangkutató szervezetek;
- cserkész kutató-mentő csoportok;
- polgári repülőklubok;
- amatőr rádióklubok.⁷⁹

Az átfogó védelmi struktúra 4. rétegét jelentő ADC-t – amint az fentebb már említésre került – a CDH a ROC-ban megfogalmazott elvek és struktúrák alapján írja le. Ennek megfelelően, az ADC elsődleges rendeltetése, hogy a védelmi képességeket kiegészítse egy olyan elemmel, amely lehetővé teszi az alapvetően nem hagyományos hadviselésre támaszkodó, szervezett ellenállás kifejtését az ellenség által megszállt honi területen. A dokumentumban közölt meghatározás szerint az ADC biztosítja „a nemzet számára a képességet ahhoz, hogy kormányzatilag vezetett, állampolgári ellenállást fejtsen ki saját szuverén területén a függetlenség és önrendelkezés helyreállítása érdekében.”⁸⁰ Ez a ROC-ban szereplő elvek szerint az elrettentés korlátozottabb formájának, a megtagadásra alapuló elrettentésnek⁸¹ az egyik eleme. Elrettentő hatása kifejtéseként azt az üzenetet közvetíti az agresszor számára, hogy az általa megszállt területen olyan mértékű fegyveres és fegyvertelen ellenállással fog szembesülni, amely meggátolja a tényleges kontroll gyakorlását ezen területek felett, ezáltal aránytalanul nagy erőket lekötve stabilizációs feladatokra, amely végső soron csapatai további műveletekben történő bevetetőségét és alkalmazását korlátozza és zavarja. Ezt a CDH olyan formában fogalmazza meg, hogy az ellenállás révén a nemzet az agresszor számára „megemészthetatlenné” válik.⁸² Az elrettentő hatás elérése érdekében – miként azt a ROC is kihangsúlyozza – az ellenállás alkalmazását nyílt, az ellenség számára is hozzáférhető jogszabályokban, stratégiai dokumentumokban és doktrínákban is nevesíteni szükséges, és kizárólag az ellenállás vezetőinek kiletét, szervezetét és tervezését kell minősített információként kezelni.⁸³ A CDH a ROC-hoz képest nem

⁷⁹ CDH Vol. I, 2020, 41.

⁸⁰ Uo. 43.

⁸¹ Vö. Molnár 2024: i. m. 202–203.

⁸² CDH Vol. I, 2020, 43.

⁸³ Uo. 44.

tartalmaz kifejezetten újszerű információkat az ellenállás vonatkozásában, így a megszállt területen működő politikai és katonai szervezetek, illetve feladataik is azonosak az abban közöltekkel. Az ADC struktúrájára vonatkozó egyetlen eltérés a ROC-ban szereplő ellenálló komponensekhez képest mindössze terminológiai jellegű: a CDH az ellenállás elsődleges fegyveres komponensét alkotó gerilla-erők megjelölésére ugyanis az „adaptált erő” (*adapted force*) kifejezést alkalmazza. Erre vonatkozó indoklása csupán annyi, hogy bár az adaptált erő alapvetően gerilla-hadviselést folytat, azonban a gerilla kifejezés a szakirodalomban általában felkelő, lázadó, illetve hasonló jellegű szervezetekre alkalmazott gyűjtőfogalom, melyek döntően alulról szerveződnek, míg az ellenállás során az adaptált erő szervezetszerűen működik.⁸⁴

AZ ADC SZERVEZETEK FELADATAI⁸⁵

6. számú táblázat

Megszállt területen tevékenykedő szervezetek feladatai	
árnyékkormány	ellenállás politikai vezetése (a földalatti szervezetbe ágyazódva)
földalatti szervezet	- felderítés - felforgató média üzemeltetése - finanszírozás, eszközök beszerzése - személyek védelme, szállítása - városi szabotázs - rejtett egészségügyi létesítmények üzemeltetése
kisegítő szervezet	- logisztikai beszerzés és szétosztás - speciális eszközök előállítása - információgyűjtés - beszerzés - futárszolgálat, hírvivők - médiaanyagok szórása - biztonsági házak fenntartása - logisztikai és szállítási feladatok
adaptált erő	harctevékenységek végrehajtása

Az ADC keretállományát a védelmi és biztonsági szektor hivatásos és szerződéses állományából biztosítják, amely az ellenállás során fokozatosan kibővül további katonai és nem katonai elemekkel, beleértve a polgári lakosságot is.⁸⁶ Azon polgárok, akik saját elhatározás alapján vagy rajtuk kívül álló okokból nem tudnak az ADC-hez csatlakozni, de

⁸⁴ Uo. 46. 7. jegyzet.⁸⁵ Uo. 48–49.⁸⁶ Uo. 46.

az ellenállást egyéb módon támogatni szándékoznak, a CDH szerint ezt alapvetően két módon tehetik meg: nem erőszakos ellenállással vagy az ADC szervezetek tevékenységeiben való közreműködéssel. Előbbi tekintetében – a ROC-hoz hasonlóan⁸⁷ – a nem erőszakos ellenállás talán legmeghatározóbb teoretikusa, Gene Sharp⁸⁸ modelljét alkalmazza, aki 198 nem erőszakos ellenálló tevékenységet azonosított 1973-ban megjelent *A nem erőszakos cselekmények politikája* c. művében.⁸⁹ Ezt felhasználva a CDH a nem erőszakos ellenálló tevékenységek vonatkozásában egy hosszabb⁹⁰ és egy rövidített csoportosítást is közöl. Utóbbi csoportosítást az alábbi táblázat mutatja.

NEM ERŐSZAKOS ELLENÁLLÓ TEVÉKENYSÉGEK EGYIK LEHETSÉGES CSOPORTOSÍTÁSA⁹¹

7. számú táblázat

Tiltakozás és meggyőzés	▪ formális nyilatkozatok ▪ bloggolás ▪ csoportos képviseletek ▪ szórólapok terjesztése ▪ szimbólumok viselése ▪ dráma és zene ▪ online tiltakozó csoportok ▪ felvonulások ▪ esetetek emlékének ápolása ▪ nyilvános gyűlések
Nem együttműködés	▪ társadalmi és gazdasági bojkott ▪ tiltott vagy cenzúrázott információk továbbadása ▪ munkabeszüntetés ▪ manipulált választások bojkottálása ▪ a megszálló hatalom legitimitásának megtagadása
Beavatkozás	▪ éhségsztrájk ▪ ülősztrájk közterületen ▪ visszaélések élő közvetítése ▪ szabadságvesztés önkéntes vállalása ▪ létesítmények szándékos túlterhelése
Siker feltételei	▪ szervezethez, felkészítés és kommunikáció ▪ tömeges részvétel és támogatás ▪ türelem és elkötelezettség

⁸⁷ Vö. Fiala 2020: i. m. 102–103.

⁸⁸ Amerikai politológus, az Albert Einstein Intézet alapítója. Elhunyt 2018-ban.

⁸⁹ Vö. Sharp 1973, 117–433.

⁹⁰ CDH Vol. II, 2020, 51–55.

⁹¹ Uo. 30.

A megszállt területen tevékenykedő erők feladataiban való lakossági közreműködést a CDH elsősorban a területvédelmi erők vonatkozásában tárgyalja, amely erőkről azonban a ROC önállóan egyáltalán nem értekezik. Eszerint a lakosság a területvédelmi erőket az alábbi tevékenységeivel támogathatja:

- kormányzati kulcsszemélyek menekítésében való közreműködés;
- információgyűjtés a megszálló erőkről és hatóságokról;
- kollaboránsok azonosítása;
- rejtékhelyek létesítése és készletezés (egészségügyi, élelmszer, ruházat, fegyverek, lőszer);
- harcosok bújtatása;
- egészségügyi ellátás;
- futár- és hírvivő feladatok.⁹²

Összegzés: az átfogó védelem, ellenállás és a területvédelem kapcsolata

Miként az a cikk első részében már említésre került, a ROC-ot összeállító munkacsoport egyik fő kitűzése az USA doktrinális elveitől és koncepcióitól eltérő olyan megközelítés megalkotása volt, amely reflektál arra a nem elhanyagolható tényre, hogy a NATO-országok ugyan adaptálják az USA megközelítésein alapuló szövetségi doktrínákat, azonban fegyveres erők képességei a legtöbb esetben nem olyanok, hogy azokat ezen doktrínák szerint alkalmazzák.⁹³ Ez a szándék egyértelműen megjelenik a CDH esetében is, miután az átfogó védelem elve tipikusan a hidegháborúkor semleges és el nem kötelezett országokban alakult ki, amelyek a két nagy katonai szövetség, a NATO és a VSZ közé „beékelődve”, azokhoz képest korlátozott gazdasági, ipari, demográfiai és katonai képességeikre támaszkodva, önerőből kellett megvalósítaniuk országuk fegyveres védelmét. Ezekből a korlátokból következően vált az osztársadalmi megközelítésre nagyobb hangsúlyt helyező átfogó védelem a fő koncepciójukká, amellyel „kompenzálni” törekedtek ezen korlátaikat. A kedvezőtlen erőviszonyokból

⁹² Uo. 30–31.

⁹³ Molnár 2024: i. m. 224.

következően honvédelmük kifejezetten defenzív szemléletet követett⁹⁴, miután nem volt realitása annak, hogy a katonai erőt a mai hatályos doktrínákban is fellelhető azon clausewitzi alapelv szerint alkalmazzák, miszerint a háború célja, hogy „az ellenfelet saját akaratunk teljesítésére kényszerítsük”⁹⁵, amelynek eszköze, hogy az ellenséges haderőt „meg kell semmisítenünk, azaz olyan helyzetbe kell hoznunk, hogy a harcot ne tudja folytatni többé.”⁹⁶ Korlátozott képességeiből következően ehelyett egy olyan clausewitzi elv alapján törekedtek országuk védelmét megvalósítani, amely sokkal kevésbé ismert a hadtudományon belül vagy le lehet fel a katonai doktrínákban. Ennek oka, hogy a hadtudomány „egyetemesnek” tartott tételeinek döntő része, amelyek a legtöbb NATO és az egykori VSZ országok doktrínáiban megjelentek, valójában a katonai nagyhatalmak vagy legalábbis számottevő katonai képességekkel rendelkező nemzetek teoretikusai és katonai szakértői által fogalmazódtak meg, ignorálva a kisállami defenzív katonai gondolkodást. Az ezen tényezők miatt kevésbé ismert, és a semleges államokat jellemző clausewitzi tétel a következő: „Bár (...) az erősebb fél kimerülése vagy inkább kifáradása már többször is békéhez vezetett, ez azonban (...) nem tekinthető a védelem általános és végső céljának. Nem marad más hátra, mint hogy a védelem a kíváras fogalmában (...) találja meg a célját. Ez (...) csak kívülről várható. (...) nem lehet más, mint a politikai viszonyok változása; a védő vagy új szövetséget köt, vagy az ellene irányuló szövetségek felbomlanak. Ez tehát a védelem célja, ha gyengesége miatt nem gondolhat jelentős visszacsapásra.”⁹⁷ Miután a kedvezőtlen erőviszonyokból

⁹⁴ Itt utalhatunk a hidegháborúkori stratégiai tanulmányok egyik legelismertebb szakértőjének, Thomas Schellingnek a védelem fogalmával kapcsolatos találó megjegyzésére, aki hazája, az USA kapcsán jegyezte meg, hogy „a »védelmet« elkezdtük (...) eufémizmusként használni, van Védelmi Minisztériumunk, védelmi költségvetésünk, védelmi programunk és védelmi rendszerünk; ha azonban szükségünk lenne egy másik kifejezésre, akkor az angol nyelv ezt könnyedén megadja számunkra. Ez a »támadás«.” Schelling 2008, 71. Ezzel arra utalt, hogy a nyaghatalmak ugyan a védelemre hivatkoznak, regionális és globális érdekeik azonban természetükből következően megkövetelik, hogy támadólag lépjenek fel politikai és biztonsági érdekeik érvényesítése céljából, és a fegyveres erőket a politika szintjén fenyegető eszközként alkalmazzák, háborús műveleteiket pedig támadószellemben tervezzék meg. Ezzel szemben az említett semleges államokban a korlátozott erőforrások miatt a fegyveres erők mind a politika, mind a háborús műveletek tekintetében csak defenzív célokat szolgáltak.

⁹⁵ Clausewitz 2014, 39.

⁹⁶ Uo. 57.

⁹⁷ Uo. 678.

következően a semleges államok fegyveres erőiket nem alkalmazhatták a potenciális agresszorral szemben a clausewitzi értelemben vett elsődleges háborús cél és eszköz szerint, ezért abból az alapesetből indultak ki, hogy egy fegyveres konfliktus esetén országuk jelentős része vagy akár egésze hadműveleti területté válik, illetve részben vagy egészében megszállás alá kerül.

Honvédelmi rendszerük lényegi eleme az erre a scenárióra történő békeidőszaki felkészülés volt. A prognosztizált hadműveleti környezetre való tekintettel azt tűzték ki célul, hogy a teljes állam- és közigazgatási rendszer, a védelmi és biztonsági szektor, továbbá a polgári társadalom is képes legyen együttműködni az ország szuverenitásának és integritásának helyreállítása érdekében. Ezzel összhangban dolgozták ki az ország fegyveres védelmére vonatkozó azon hadműveleti terveket, melyeket hasonló alapelveik miatt a hidegháborúkori szakirodalom mélységi védelmi (*defence-in-depth*) hadműveleti koncepció összefoglaló névvel illetett.⁹⁸ Közös kiindulópontjuk a Clausewitz által megfogalmazott „kivárás” volt. Elfogadták a tényt, hogy önerőből nem feltétlenül képesek az ország szuverenitásának és integritásának helyreállítására, ezért hadműveleti szempontból elsősorban az időtényezőre és az erők megóvására helyezték a hangsúlyt. Céljuk annak megakadályozása volt, hogy az ország *de iure* is megszállt területté⁹⁹ váljon, és az így elhúzódó konfliktus a politikai kontinuitás megóvásával lehetővé tegye a nemzetközi közvélemény megnyerését, közbenjárását, esetleges beavatkozását. Erre az elgondolásra a szakirodalom alkalmazta a „CNN-védelem”, illetve a „túlélés stratégiája” megnevezéseket is.¹⁰⁰

⁹⁸ Ez jelentősen különbözik a NATO-terminológiában ugyanezen angol kifejezéssel megtalálható kifejezéstől, amelyet *mélyen lépcsőzött védelemként* szokás értelmezni. Ez a NATO-ban ugyanis a védelem hadműveleti felépítésére, vagy a csapatok harcrendjére vonatkozik. Vö. AAP-06 2021, 39. A NATO terminológiától eltérő jelentéstartammal egyébként máshol is megjelenik a fogalom, így pl. az USA-ban a magterület védelmének alapelveként említik, amelyben a „mélységet” a globális jelenlét, az erőikvetítés biztosítja. Vö. JP 3-27 2018, I-4, I-9, I-15.

⁹⁹ A *Hágai Egyezmények* szerint az a terület minősül megszállt területnek, amely felett az ellenséges erő tényleges ellenőrzést gyakorol. Vö. Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. Article 42.

¹⁰⁰ Molnár 2023, 87 (részletesen hivatkozásokkal a 377. jegyzetben).

Ezzel összefüggésben alakultak ki a mélységi védelem hadműveleti koncepciók közös ismérvei, melyek az alábbiak szerint foglalhatók össze:

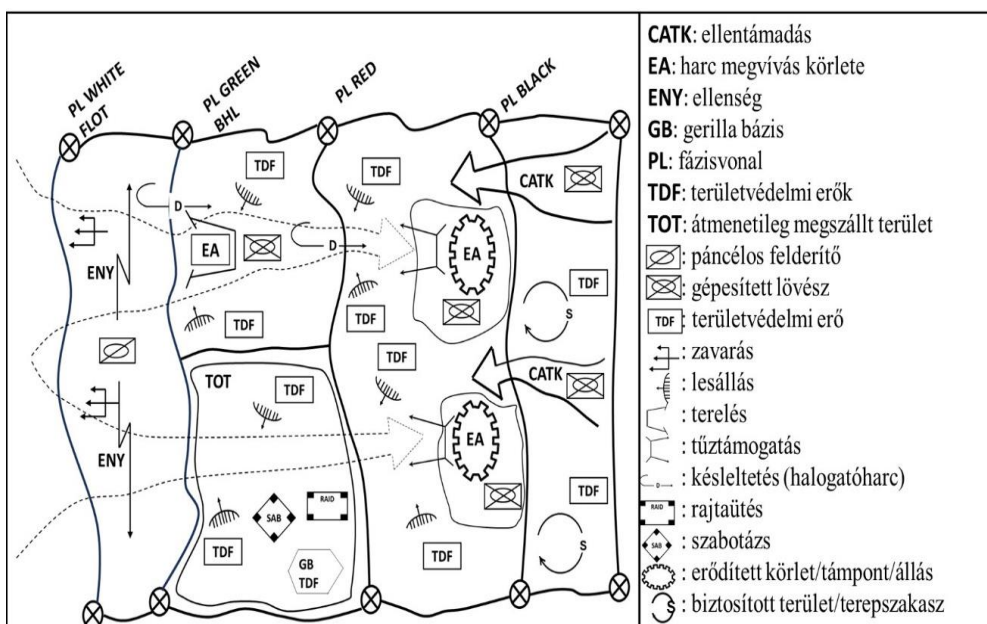
- a védelem a nemzeti kontinuitás szempontjából stratégiai jelentőségű területek biztosítására irányul, amely abszolút prioritást élvez a határok és a területi integritás védelmével szemben;
- a stratégiai szempontból nem létfontosságú területeken változó intenzitású, időben korlátozott védelmi harcok folytatása és manőverek végrehajtása, ezen területek megtartása nem elsődleges cél, ezért a védelemre az ország teljes mélységében szükséges felkészülni;
- a védelem nem hoz létre olyan csoportosításokat, melyeknek az erőfölényben lévő támadó általi megsemmisítése magában hordozhatja annak veszélyét, hogy a fegyveres erőket megfosztja a további védelem lehetőségétől;
- a hagyományos és nem hagyományos hadműveleti és harcászati elvek – jellemzően a manőverező és a gerilla-hadviselés – kombinált alkalmazása.

A mélységi védelem hadműveleti koncepciók általános hadműveleti fázis felosztása a következőképp rekonstruálható:

1. fázis: Az államhatáron a saját erők időben korlátozott védelmi harcot, majd halogatóharcot folytatnak a támadóval szemben. A védelmi műveletet a hézagokban, valamint a fedett és erősen szegdelt terepszakaszokon kis alegységekben tevékenykedő területvédelmi erők korlátozott célú harctevékenységei egészítik ki;
2. fázis: A manőver-erők az előnyomuló támadó erőket az ország mélységében előzetesen (békeidőszakban) létesített megerősített terepszakaszok, körletek, állások irányába terelik, és az ott települt erőkkel együttműködve változó intenzitású védelmi harcot folytatnak azzal a céllal, hogy minél nagyobb veszteséget okozzanak a támadónak. Az előnyomulás következtében a támadó elnyúlt utánpótlási vonalai, puhacélpontjai és szárnyai ellen a kikülönített és visszamaradó erőként alkalmazott területvédelmi kisalegységek folytatják korlátozott célú harctevékenységeiket, valamint a támadó által ideiglenesen ellenőrzött területeken gerillajellegű hadviselést folytatnak;
3. fázis: Amennyiben a támadó erőknek okozott veszteségek lehetővé teszik, a manőver-erők ellentámadást hajtanak végre. A visszamaradó erőként alkalmazott területvédelmi kisalegységek korlátozott célú harctevékenységeikkel és gerilla-hadviseléssel

törekednek zavarni az ellenség műveleteit, valamint felderítési információkkal látják el az ellentámadást végrehajtó saját erőket, biztosítják manővereiket és a kijelölt terepszakaszokat;

4. fázis: Amennyiben a védelmi terepszakaszok, körletek, állások tartása a támadó erőfölénye miatt túl nagy veszteséggel fenyeget vagy az ellentámadás sikertelen volt, a csapatok a korábbi műveleti fázisokat ismételve, a saját mélységben létesített következő mögöttes megerősített terepszakaszokon, körletekben, állásokban folytatják a védelmi hadműveletet. Ha a támadó erőket nem tudják megsemmisíteni vagy visszavonulásra kényszeríteni, akkor a védelem végső formáját az állami kontinuitás megóvása érdekében folytatott ellenállás képezi, amelynek célja, hogy nem hagyományos hadviseléssel további időt biztosítson a politikai vezetés számára ahhoz, hogy az a nemzetközi közösség közbenjárásával (diplomáciai, gazdasági, katonai) helyre tudja állítani az eredeti állapotot.¹⁰¹

5. számú ábra. A mélységi védelem hadműveleti koncepciók sematikus vázlata¹⁰²

¹⁰¹ A mélységi védelem hadműveleti koncepciók általános jellemzőire lásd Uo. 81-89. Az egyes nemzetek konkrét koncepcióira lásd Uo. 101-128, 150-157.

¹⁰² Készítette: a szerző az előző lábjegyzetben hivatkozott források alapján. A cikksorozat következő részében a mélységi védelem hadműveleti koncepció nemzeti szintű változatai részletesebben ismertetésre kerülnek.

Ez az átfogó védelem elgondolásából következő és az ellenállást változó mértékben integráló hadműveleti koncepció több szempontból is kapcsolódik a területvédelem kérdésköréhez. Az ezt követő nemzettek ugyanis a területvédelmet egészen másként értelmezték/értelmezik, mint ahogy azt a nagyhatalmak és a nagyhatalmak doktrínáit, illetve terminológiáját követő kisállamok teszik. Esetükben a területvédelem nem egy meghatározott műveleti feladatrendszer – mint például hazánkban¹⁰³ –, hanem a honvédelmi rendszer egészére vonatkoztatott olyan stratégiai koncepció, amely az átfogó védelem elvére és a mélységi védelem hadműveleti elgondolására épül fel. A szakirodalom nem egy esetben az átfogó védelemre és magára a mélységi védelem hadműveleti koncepcióra is alkalmazza a területvédelem szakkifejezést, miután a területvédelem átfogó megközelítése azokat integrálja.¹⁰⁴ A területvédelem stratégiai koncepcióként való értékelése ebben a kontextusban abból következik, hogy a vázolt hadműveleti elgondolás stratégiai célt, az elrettentést hivatott megvalósítani, illetve amennyiben az csődöt mond, akkor a fegyveres küzdelem – ez esetben korlátozott – végcélját, az eredeti állapot helyreállítását. A clausewitzi modellt vizsgálva ez azt jelenti, hogy a cél nem a saját akarat másik félre történő rákényszerítése – miután az ehhez szükséges erőforrásokkal nem rendelkeznek –, csupán a másik fél akaratának megtörése, megakadályozása abban, hogy az megvalósítsa célját. Az elrettentő hatást a vázolt hadműveleti koncepció pedig – a CDH-ban szereplő megfogalmazást alkalmazva – azáltal fejt ki, hogy „megemésztetetlenül” teszi a megtámadott nemzetet. Ez esetben is tehát a megtagadáson alapuló elrettentés elve érvényesül, miután a megtámadott nemzet nem képes kilátásba helyezni döntő válaszcsapást, ezért kizárólag a támadó céljaihoz viszonyított aránytalan mértékű idő-, élőerő- és eszközvesztés okozására törekedhet. Ennek elemeként jelenik meg a megszállt területen folytatott ellenállás is.

Ezen elgondolásokban a területvédelmi erők általában kritikus tényezőként jelennek meg, tekintettel arra, hogy a honi terület teljes mélységében folytatott védelmi műveletek törvényszerűen megkövetelik egy olyan erő meglétét, amely, még ha a manőver csapatokhoz képest jóval korlátozottabb képességekkel is rendelkezik, de állományának a területi-elvből¹⁰⁵ következő terepismerete és lokális kapcsolatrendszere olyan előnyöket tud biztosítani, amelyek jelentősen hozzá

¹⁰³ Vö. Berkáné 2015, 641, 643; Krajnc 2019, 1085; Szabó 1995, 1325.

¹⁰⁴ Uo. 38–42. Finnország pl. a hidegháború idején ezt a koncepciót „hadászati területvédelemnek” nevezte, míg ma „átfogó területvédelemként” nevesíti. Vö. Government's Defence Report 2021, 29.

¹⁰⁵ Vö. Molnár 2024: i. m. 226.

tudnak járulni a manőver-csapatok műveleteinek támogatásához és szükség esetén az ellenálláshoz. Maga a CDH ugyan nem értekezik részletesen a területvédelmi erőkről, a ROC-kal ellentétben azonban már egyértelműen fellelhetők benne utalások arra vonatkozólag, hogy a területvédelmi erők alkalmazásával az ellenállás részeként a megszállt területen is számol.¹⁰⁶ Arra vonatkozólag azonban már nem nyújt iránymutatást, hogy alkalmazásukat elsődlegesen és szervezetszerűen is ilyen módon – lényegében a mélységi védelem hadműveleti koncepciójával megegyezően – tartja célszerűnek, vagy az ADC részeként, mint az adaptált erő egyik komponense. Nem egyértelmű továbbá a CDH-ban szereplő honigárda-elgondolás és a területvédelmi erők kapcsolata sem. Ez részben terminológiai okokkal magyarázható. A honigárda-szakkifejezést ugyanis a hidegháború idejétől az angol-szász szakirodalom általában a nemzetek különböző megnevezéssel illetett területvédelmi erői informális megjelölésére alkalmazta¹⁰⁷, illetve a skandináv nemzetek területvédelmi erőinek hivatalos megnevezése is honi gárda.¹⁰⁸ A CDH-ban ugyanakkor a honi gárda és a területvédelmi erők egyértelműen különálló szervezetként jelennek meg, azonban az NSHQ-nak a CDH ismeretanyaga átadását célzó kurzusának segédanyagaiban is fellelhető, hogy a területvédelmi erőket honi gárdaként azonosítja.¹⁰⁹ Továbbá, a CDH-t és a ROC-ot ismertető publikációk között is több olyan található, amelyek egyenlőségjelet tesznek a két szervezet közé.¹¹⁰ Ez részben indokoltnak tekinthető, miután az átfogó védelem elvét követő nemzetek területvédelmi erői valóban rendelkeznek olyan jellemzőkkel, mint a CDH-ban vízionált honi gárda, de emellett jelentős eltérések is beazonosíthatók. A legnagyobb különbségnek mindenképp az tekinthető, hogy a CDH, bár a honi gárdát

¹⁰⁶ Lásd fentebb az ADC-re és tevékenységeik lakossági közreműködésére vonatkozó részt.

¹⁰⁷ Vö. Stein 1990, 27–29. A honi gárda mellett a másik elterjedt szakkifejezés a milícia (*militia*), ami azonban, tekintettel arra, hogy az elmúlt évtizedekben már inkább a felkelő fegyveres csapatok megjelölésére szolgált, pejoratív tartalmat kapott, így ritkábban alkalmazott. Megjegyzendő azonban, hogy pl. az USA kizárólag belföldön alkalmazható, leginkább területvédelmi tartalékos erőként definiálható szervezetén, az Állami Védelmi Erőkön belül több állami szervezet a mai napig hivatalosan a milícia megnevezést használja. Ugyanígy hivatalosan alkalmazott a milícia kifejezés a fegyveres erők meghatározott komponenseire Svájcban és Ausztriában is.

¹⁰⁸ Dániában: Hjemmeværnet, Norvégiában: Heimvernet, Svédországban: Hemvärnet.

¹⁰⁹ Vö. Comprehensive Defence – CHT – Resilience and Resistance Course, Student Manual AY 23-24, 48–49. Itt konkrétan Litvánia területvédelmi erőinek hivatalos megnevezése (Nemzetvédelmi Önkéntesek) mellett szerepel zárójelbe téve, hogy az honi gárda.

¹¹⁰ Vö. Klisz–Mehan 2022, 95; Stringer 2022, 65; Runts 2022, 121.

elsősorban katonai szervezatként mutatja be, mégis tartalmaz egy olyan megjegyzést, hogy „funkcióinak túlnyomó többsége nem jár fegyverhasználattal vagy közvetlen harctevékenységekben való részvétellel.”¹¹¹ Ezzel szemben az átfogó védelem elvét követő nemzetek területvédelmi erői döntően harc- és különböző fegyveres biztosítási feladatok ellátására létrehozott gyalogos és gépkocsizó lövész csapatok. Ami a haderőnemi és az aktív erők támogatására kijelölt komponenseiket, továbbá a védelmi igazgatásban való képviseletüket illeti, az is általában másként valósul meg, mint ahogy az a CDH-ban a honi gárda kapcsán megjelenik. Az esetek többségében ugyanis ezeknél a nemzeteknél – a mélységi védelem hadműveleti koncepcióból következően – olyan regionális katonai parancsnokságokat hoztak létre, amelyek az országon belüli felelősségi területükön működő védelmi igazgatási szervekkel és területvédelmi erőkkel együttműködve irányítják, illetve szükség esetén vezetik a háborús és nem háborús (DSCA/MACA)¹¹² műveleteket. A területvédelmi erők haderőnemi támogató komponens szerepet pedig általában úgy töltenek be, hogy az adott felelősségi területen települt szárazföldi, légi, haditengerészeti stb. haderőnemi komponensek tevékenységeit támogatják.¹¹³ Végezetül, a katonai, a nem katonai és a társadalmi szektor közötti „híd” szerepét is más formában töltik be. Jellemzően ugyan rendelkeznek saját fenntartású ifjúsági, sport- és polgári felkészítés stb. szervezetekkel, azonban a tényleges társadalmi szerepvállalás nem a szervezeten belül létrehozott nem katonai szervezetek által valósul meg, hanem különböző önkéntes polgári társszervezetekkel fennálló együttműködési rend révén. Az ezzel kapcsolatos kérdéseket és a működő gyakorlatot a cikk következő része tárgyalja, amely az átfogó védelem elvét követő NATO-nemzetek honvédelmi rendszereit ismerteti majd.

Felhasznált irodalom

2021. évi XCIII. törvény a védelmi és biztonsági tevékenységek összehangolásáról.

¹¹¹ CDH Vol I, 102.

¹¹² Lásd az 53. jegyzetben.

¹¹³ Tekintettel a területvédelmi erők gyalogos és gépkocsizó lövész képességeire, ez a haderőnemi támogatás általában úgy jelenik meg a gyakorlatban, hogy a területvédelmi erők pl. a haditengerészet szárazföldi vagy a légierő földi létesítményeinek, infrastruktúráinak védelmét látják el. Egyes nemzeteknél ez kiegészül korlátozott tengeri és légi képességekkel is (pl. polgári gyártású vagy kisebb katonai járőrhajókkal végrehajtott part menti járőrtevékenység, valamint polgári gyártású sportrepülők alkalmazása légi felderítésre).

2021. évi CXL. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről.

AAP-06 NATO Glossary of Terms and Definitions. North Atlantic Treaty Organization, NATO Standardization Office (NSO), 2021.

Berkáné Danesch Marianne (szerk.): Katonai Terminológiai Értelmező Szótár. Zrínyi Kiadó, 2015.

Clausewitz, Carl von: A háborúról. Zrínyi Kiadó, 2014.

Comprehensive Defence – CHT – Resilience and Resistance Course. Student Manual AY 23-24.

Comprehensive Defence Handbook. Volume I, Edition A, Version 1, NATO Special Operations Headquarters, December 2020.

Comprehensive Defence Handbook. Volume II, Edition A, Version 1, NATO Special Operations Headquarters, December 2020.

Convention (II) with Respect to the Laws and Customs of War on Land and its annex: Regulations concerning the Laws and Customs of War on Land. The Hague, 29 July 1899. Article 42.

Fabian, Sandor – Kennedy, Gabrielle: Resilience and Resistance in NATO. In: Insights, Vol. 1, No. 3, February 2023: <https://irregularwarfarecenter.org/wp-content/uploads/20230201-IWC-Insights-Vol1-No3-FINAL.pdf> (Letöltés időpontja: 2024. 04. 10.)

Fiala, Otto C. (ed.): Resistance Operating Concept. JSOU, MacDill Air Force Base, Florida, 2020.

Government's Defence Report. Publication of the Finnish Government 2021:80, Finnish Government, Helsinki, 2021.

Hjemmeværnet, 2024: <https://www.hjv.dk/sider/english.aspx> (Letöltés időpontja: 2024. 09. 25.)

Hogyan ismerd fel az álhíreket. IFLA Repository, 2017: <https://repository.ifla.org/server/api/core/bitstreams/52b93251-9934-4c5c-973d-8ca6c0aa791b/content> (Letöltés időpontja: 2024. 09. 21.)

JP 3-27 Homeland Defense. Chairman of the Joint Chief of Staff Publication 10 April 2018.

Klisz, Maciej – Mehan, Brian: Integrating Territorial Defence Forces into National Resistance Efforts: Lessons of the Polish Home Army's role within the World War II Polish Underground State and the Post-War Polish Independence Underground. In: Journal on Baltic Security, Volume 8, Issue 1, 2022, 120–130.: <https://journalonbalticsecurity.com/journal/JOBS/issue/5> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 22.)

Krajnc Zoltán (főszerk.): Hadtudományi Lexikon. Új kötet. Dialóg Campus, Budapest, 2019.

Molnár Gábor: Területvédelmi koncepciók – területvédelmi elméletek és rendszerek. Doktori (PhD) értekezés, Nemzeti Közsolgálati Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, 2023.

Molnár Gábor: Ellenállás és átfogó védelem. I. rész: Az ellenállás Műveleti Koncepció. In: Katonai Logisztika, 2024/1-2. sz. 196–229.

Runts, Mareks: The Backbone: The Role of the Armed Forces in the Resistance Movement. In: Journal on Baltic Security, Volume 8, Issue 1, 2022, 120–130.: <https://journalonbalticsecurity.com/journal/JOBS/issue/5> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 22.)

Schelling, Thomas: Arms and Influence. With a New Preface and Afterword. Yale University Press, New Heaven and London, 2008.

Sharp, Gene: The Politics of Nonviolent Action. Part Two: The Methods of Nonviolent Action. Porter Sargent Publishers, Boston, 1973.

Stein, George J.: Home Guard Forces in NATO. In: Military Review, Vol. LXX. No. 1990/2, 27–36.

Stringer, Kevin D.: Special Operations Forces (SOF): The Integrators for Total Defense and Resistance. In: Journal on Baltic Security, Volume 8, Issue 1, 2022, 67–76.: <https://journalonbalticsecurity.com/journal/JOBS/issue/5> (Letöltés időpontja: 2023. 08. 22.)

Szabó József (főszerk.): Hadtudományi Lexikon. I-II. kötet. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995.

Umbrella Organization. Cambridge Dictionary, 2024: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/umbrella-organization> (Letöltés időpontja: 2024. 09. 25.)